

Қазақстан Республикасының
Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі
Ұлттық Банкі

Инфляцияға шолу
2005 жылғы 1-тоқсан

Мазмұны

Мазмұны	2
1. Инфляция	3
a. Тұтыну бағалары	3
b. Базалық инфляция	5
c. Экономиканың нақты секторындағы бағалар	6
Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар	6
Ауыл шаруашылығындағы бағалар	7
Кәсіпорындардың мониторингі	7
2. Салық-бюджет саясаты	8
3. Ақша-кредит саясаты	11
a. Ақша ұсынысы	11
Ақша базасы	11
Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу	12
Ақша массасы	13
b. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары	16
Ұлттық Банктің ресми ставкалары	16
Ең аз резервтік талаптардың нормативі	16
Қысқа мерзімді ноталар шығару	17
Репо және кері репо операциялары	18
Депозиттерді тарту	19
Заемдар беру	20
Валюталық бағам	20
Вексельдерді қайта есепке алу	23
4. Инфляция болжамы	24
a. 2005 жылғы 1-тоқсанға инфляция болжамын бағалау	24
b. 2005 жылға инфляция болжамы	24
2005 жылғы 2-тоқсанға инфляция болжамы	25
2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамы	26

1. Инфляция¹

а. Тұтыну бағалары

2005 жылғы 1-тоқсандағы инфляцияның айрықша ерекшелігі 2004 жылғы 1-тоқсандағы инфляциямен салыстырғанда ол неғұрлым жоғары деңгейде (1,5%) қалыптасса да, өткен тоқсандағы инфляциямен (2,8%) салыстырғанда оның деңгейінің неғұрлым төмендігі (1,9%) болып табылады. Ағымдағы жылы өткен жылғы деңгейдің, айлық әрі жылдық инфляцияның көтерілгені байқалады (1-кесте).

1-кесте

2004 және 2005 жылдардағы инфляцияның динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

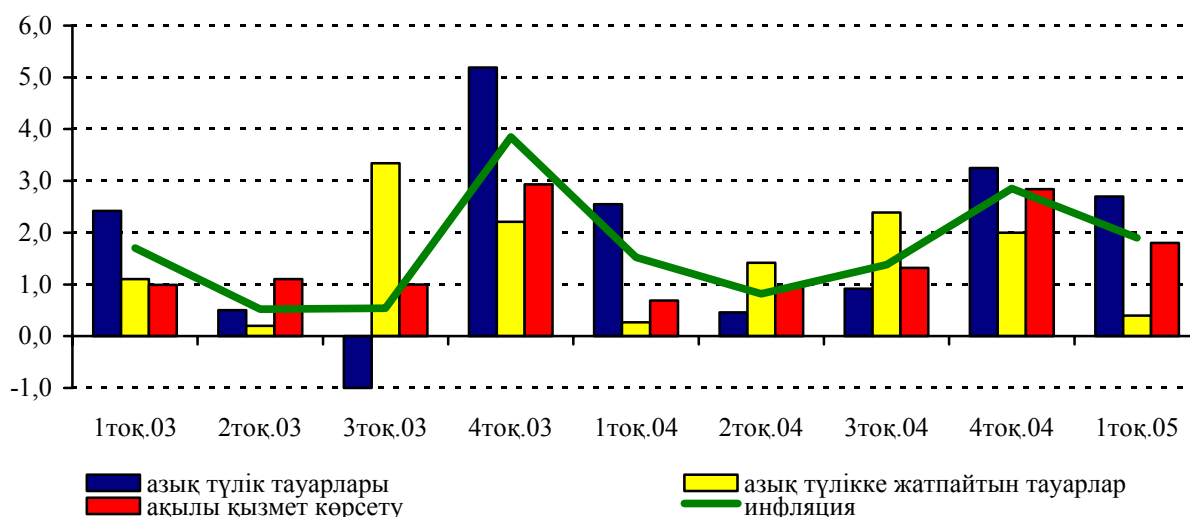
	Айлық инфляция		Жылдық инфляция	
	2004 жыл	2005 жыл	2004 жыл	2005 жыл
қаңтар	0,7	0,8	6,4	6,8
ақпан	0,5	0,6	6,4	6,9
наурыз	0,4	0,6	6,5	7,1
1-тоқсан	1,5	1,9	6,5	7,1

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Инфляция құрылымында баға динамикасын көбінесе 2004 жылғы тиісті кезеңнің көрсеткіштерінен 2,6% шамалы асып түсіп, 2005 жылғы қаңтар-наурызда 2,7% қымбаттаған азық-түлік тауарлары айқындады (1-график).

1-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

¹ Қазақстан Республикасының Статистика агенттігінің деректері бойынша

Ағымдағы жылдың басынан бері азық-түлік тауарларының құрылымында бағалардың неғұрлым көтерілуі көкөніс пен жеміске – 16,6% (әсіресе, көкөніске – 18,6%) орын алды. Бұдан басқа, баға балыққа және теңіз өнімдеріне – 5,3%, ет және ет тағамдарына – 3,1% өсті, бұл тамақ өнімдерінің осы түрлеріне баға динамикасындағы маусымдылықпен түсіндіріледі. Жұмыртқаға бағаның 7,8% төмендегені байқалды.

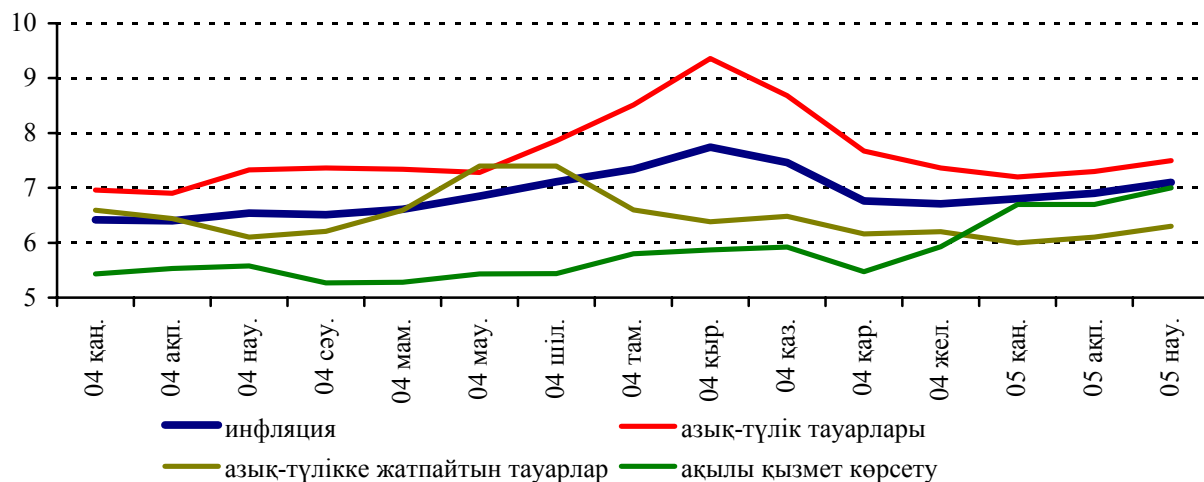
Алайда, өткен жылғы көрсеткіштерден инфляцияның асып түсуінің негізгі себебі халыққа ақылы қызмет көрсетудің 2004 жылғы осындай кезеңдегі 0,7%-бен салыстырғанда 2005 жылғы 1-тоқсанда 1,8% қымбаттауы болды. Олардың құрылымында бағалар динамикасын реттелетін және сол сияқты реттелмейтін қызмет көрсетулер айқындады. Олардың ішінде тұрғын үй-коммуналдық қызмет көрсету 2,0% (оның ішінде газбен жабдықтау – 3,9%, электр энергиясы – 2,3%) қымбаттады. Бұдан басқа, жолаушы көлігінің қызмет көрсетуіне баға – 2,5%, медициналық қызметке – 1,6%, білім беруге – 1,2%, мәдениет мекемелерінің қызмет көрсетулеріне – 1,0% көтерілді.

0,4% қымбаттаған (2004 жылғы 1-тоқсанда – 0,3%) азық-түлікке жатпайтын тауарлар ішінде баға киімге – 1,7%, жеке гигиена тауарларына – 1,3%, аяқ киімге – 1,2%, дәрі-дәрмектерге – 1,0% өсті. Сонымен қатар бензин 11,9%, дизель отыны 4,9% арзандады.

2005 жылғы наурыздың соңында инфляция жылдық көрсетуде 7,1% құрады (2004 жылғы желтоқсанда – 6,7%). Азық түлік тауарлары – 7,5%, азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 6,3%, ақылы қызмет көрсетулер – 7,0% қымбаттады (2-график).

2-график

Инфляция және оның құрамдас бөліктерінің динамикасы (өткен жылдың тиісті айына қарағанда %)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

Қазақстандағы инфляциялық процестерге әсер ететін негізгі факторлардың ішінде мыналарды атап көрсетуге болады:

– монетарлық факторлар

Белсенді кредит саясаты және екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігі, Қазақстанға шетел валютасының едәуір келуі, халықтың және кәсіпорындар кірістерінің көбеюі ақшаға сұраныстың көтерілуінің негізгі факторлары болып қалып отыр.

2005 жылғы 1-тоқсанның қорытындылары бойынша ақша агрегаттарынан тек қана ақша массасының көбеюіне, ал ағымдағы жылдың басымен салыстырғанда ақша

базасы мен айналыстағы қолма-қол ақшаның қысқарғанына қарамастан өткен жылдардағы ақша агрегаттарының едәуір өсуі белгілі бір инфляциялық әлуетті сақтайды. Алайда Қазақстанда ақша өсуінің инфляцияға көрсететін қысымы шамалы болып отыр, өйткені осы өсімді дамып келе жатқан экономика сіңіруде. Банктердің кредиттеу көлемін одан әрі ұлғайту, халықтың кірістерін жедел көбейту жағдайында төменгі инфляцияны сақтау өндірістік базаны кеңейту, экономикадағы тауарлар мен қызмет көрсетулердің ұсынысын көбейту үшін жағдайларды қоса жасаумен қамтамасыз етілуі мүмкін.

– **экономикалық өсу және кірістердің артуы**

Елдегі жалғасып келе жатқан экономикалық өсу белгілі бір инфляциялық қысымның сақталуына ықпал етеді. Экономиканың өсуіне байланысты халықтың және сол сияқты шаруашылық субъектілері кірістерінің артуы инвестициялық және тұтыну сұранысының өсуіне алып келеді, бұл өз кезегінде бағаның көтерілуіне әсер етеді.

– **инфляция «импорты»**

Тұтыну тауарларына бағаның өсуіне әсер ететін маңызды фактор мұнайға жоғары әлемдік баға және импорт тауарларына бағаның өсуі арқылы көрінетін инфляция «импорты» болып қалады. Атап айтқанда, 2005 жылғы 1-тоқсанда балықтан жасалған импортқа шығарылатын тағамдар – 11,4%, өсімдік майы – 9,2%, шай – 7,3%, тоқыма және тігін бұйымдары – 7,0%, аяқ киім – 6,9% қымбаттады.

Бұл жерде импорт түсімдері бағалары индексінің, сондай-ақ ұлттық валюталар бағамдары динамикасының әсерімен қалыптасуына байланысты бағалар динамикасын алдын ала болжау қиын.

в. Базалық инфляция

2004 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі «жалпы» инфляция есебінен басқа базалық инфляцияның көрсеткішін есептеуді жүзеге асырады. Осы көрсеткіш көбінесе талдамалы болып табылады және инфляциялық үрдістердің негізгі бағыттарын көрсететіндіктен тек қана ақша-кредит саясатын жүргізу кезінде пайдаланылады.

2005 жылғы 1-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда Қазақстан экономикасында инфляция қарқынының маусымдық баяулауы байқалды, бұған «жалпы» инфляция көрсеткіші ғана емес, сондай-ақ базалық инфляцияның көрсеткіштері де куә. Инфляцияның көтерілуі байқалған «ТБИ медианасы» әдісі бойынша және мәні іс жүзінде өзгермеген trimmed mean әдісі бойынша есептелген көрсеткіштер бұған кірмейді (3-график).

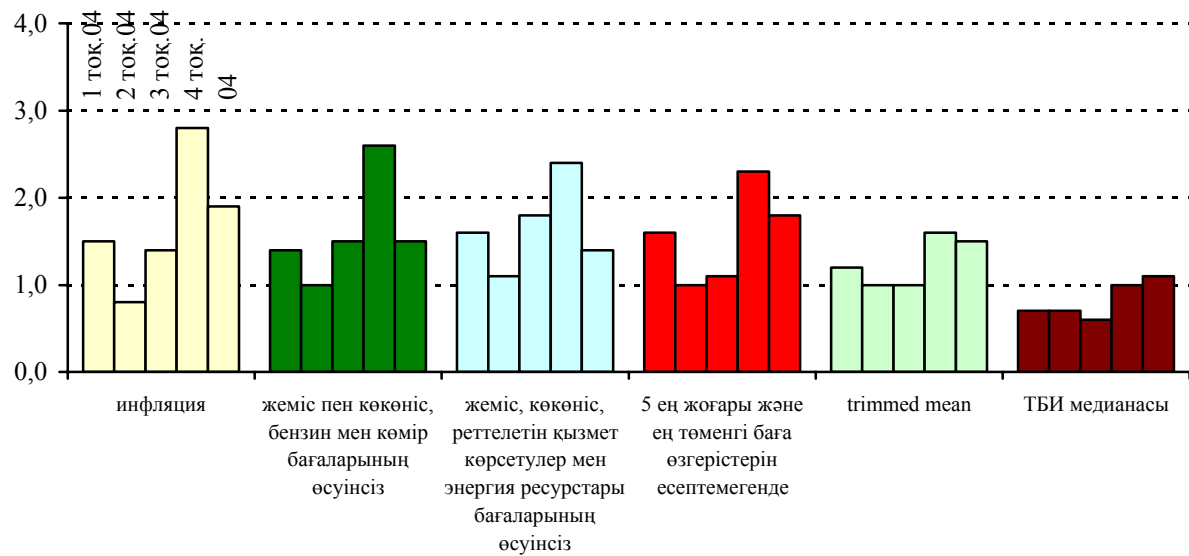
1 және 2-нұсқалар бойынша «базалық» инфляцияның төмендеуі «жалпы» инфляцияға қарағанда тез болды. Бұл осы әдістемелер бойынша инфляцияны есептеу кезінде шығарылып тасталатын тауарлар мен қызмет көрсетулерге (көкөніс пен жеміс), талданып отырған кезеңде төмендеген бензин бағасын қоспағанда, баға өсуінің едәуір болуына байланысты.

2005 жылғы 1-тоқсанда 3-нұсқа бойынша базалық инфляция «жалпы» инфляция мәніне жақын деңгейде қалыптасты, ал сол уақытта 4 және 5-нұсқалар бойынша базалық инфляция неғұрлым төменгі мәнді көрсетті.

Инфляция мен базалық инфляция үрдістеріндегі елеулі алшақтықтар жылдық көрсетудегі көрсеткіштерде де байқалады: 2005 жылғы 1-тоқсандағы инфляцияның жоғарылау үрдісі бар болса, 1-нұсқа бойынша базалық инфляцияның көрсеткіші іс жүзінде өзгерген жоқ, 2-нұсқа бойынша – шамалы төмендеді, ал 3, 4 және 5-нұсқалар бойынша өсті (4-график).

3-график

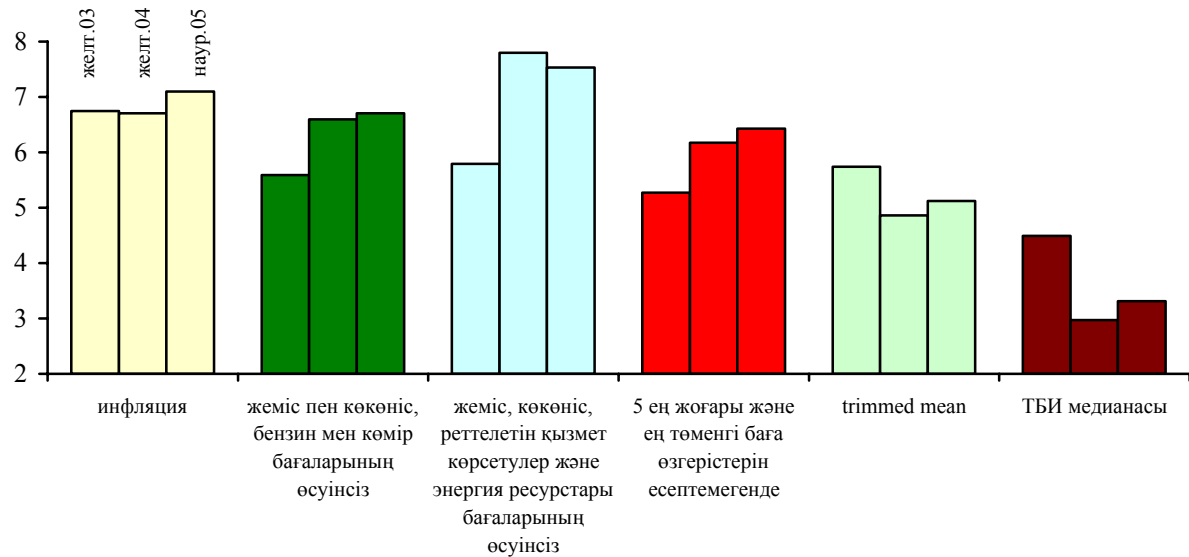
2004-2005 жылдардағы инфляция және базалық инфляция (өткен кезеңге қарағанда %)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

4-график

Инфляция және базалық инфляция (жылдық көрсетуде%)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі

с. Экономиканың нақты секторындағы бағалар

Өнеркәсіптік өндірістегі бағалар

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2005 жылғы 1-тоқсанда өнеркәсіп кәсіпорындарының өнімі мен қызмет көрсету бағалары

5,3% (өткен тоқсанда – 2,6%) жоғарылады. Аралық тұтыну өнімдері 6,1%, тұтыну тауарлары – 1,5%, өндіріс құралдары – 3,3% және өндірістік сипатта қызмет көрсету – 1,1% қымбаттады.

Өнеркәсіптік өндіріс салаларының құрылымында бағалардың негізгі өсімі – 7,2% (2004 жылғы 4-тоқсанда – 4,4%) тау-кен өндіру саласына тиесілі болды, өндеу өнеркәсібінде баға 3,6% (0,8%), ал электр энергиясын, газ бен суды өндіру мен бөлуде – 1,9% (0,6%) өсті.

2005 жылғы қаңтар-наурызда энергия ресурстарына баға 5,5% өсті, оның құрылымында табиғи газға бағаның – 6,7%, мұнайға – 6,3%, мұнай өнімдеріне – 2,6% өскенін байқауға болады.

Ауыл шаруашылығындағы бағалар

Ауыл шаруашылығының өнімі 2005 жылғы 1-тоқсанда 1,3% қымбаттады, сонымен бірге өсімдік шаруашылығының өнімдеріне бағалар 0,4% төмендеді, ал мал шаруашылығының өнімі 3,5% жоғарылады.

Өсімдік шаруашылығы өнімінің, ең бастысы дәнді дақылдар бағаларының төмендеуіне (0,6%) қарамастан, талданып отырған кезеңде көкөніске бағаның 2,4% өскендігі белгіленді, бұл белгілі бір дәрежеде азық-түлік тауарларының өсуіне әсер етті.

Мал шаруашылығы өніміне, атап айтқанда, мал және құс өнімдеріне – 2,9% және сүтке – 12,9% бағаның өсуі іс жүзінде бір мезгілде тамақ өнімдері (ет және ет тағамдары, сүт және сүт тағамдары) бағаларының өсуінде байқалды.

Кәсіпорындардың мониторингі

Ұлттық Банк Қазақстан экономикасының салалары бойынша нақты сектордың кәсіпорындары мониторингін жүргізеді, оның көрсеткіштері ішінде сауалға қатысатын кәсіпорындардың дайын өнімге, шикізатқа және материалдарға сұранысы мен бағасы да қадағаланады.

Осы сауал бойынша 2005 жылғы 1-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда сауал жүргізілген кәсіпорындардың дайын өніміне сұраныс төмен болды. Мәселен, өніміне сұраныс көбейген кәсіпорындардың үлесі 26,6% (2004 жылғы 4-тоқсанда – 31,2%), кәсіпорындардың 20,5%-ында (15,3%) сұраныс төмендеді.

Осыған қарамастан, осы кәсіпорындардың дайын өнімдерінің бағаларындағы өзгеріс 2005 жылғы 1-тоқсанда шамалы болды. Сауал жүргізілген кәсіпорындардың 72,2% бағалардың тұрақтылығы туралы мәлімдеді (2004 жылғы 4-тоқсанда – 68,4%), кәсіпорындардың 20,8%-ында баға өсті (25,6%). 2005 жылдың 2-тоқсанында бағаны одан әрі тұрақтандыру болжануда: кәсіпорындардың көпшілігінде (80,6%) өнімге баға тұрақты болады, тек кәсіпорындардың 18,1%-ында ғана бағалардың өсуі күтіледі.

2005 жылғы қаңтар-наурызда өткен кезеңмен салыстырғанда шикізат пен материалдар бағасына байланысты ахуал біршама жақсарды. Мәселен, бағаның өскенін кәсіпорындардың 54,5% көрсетті, ал 2004 жылғы 4-тоқсанда өсу 55,5%-ында байқалды. Бағаның төмендегені туралы кәсіпорындардың 44,4%-ы мәлімдеді (өткен тоқсанда – 42,3%). Осы үрдіс 2005 жылғы 2-тоқсанда да сақталады: шикізат пен материалдарға бағаның тұрақтануын кәсіпорындардың 60,0%-ы, бағаның өсуін кәсіпорындардың 37,1%-ы күтуде.

2. Салық-бюджет саясаты¹

Бюджет саясаты, Ұлттық қор, мемлекеттік борышты басқару мәселелері бойынша заң актілері шоғырландырылған Қазақстан Республикасының Бюджет Кодексі 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енді.

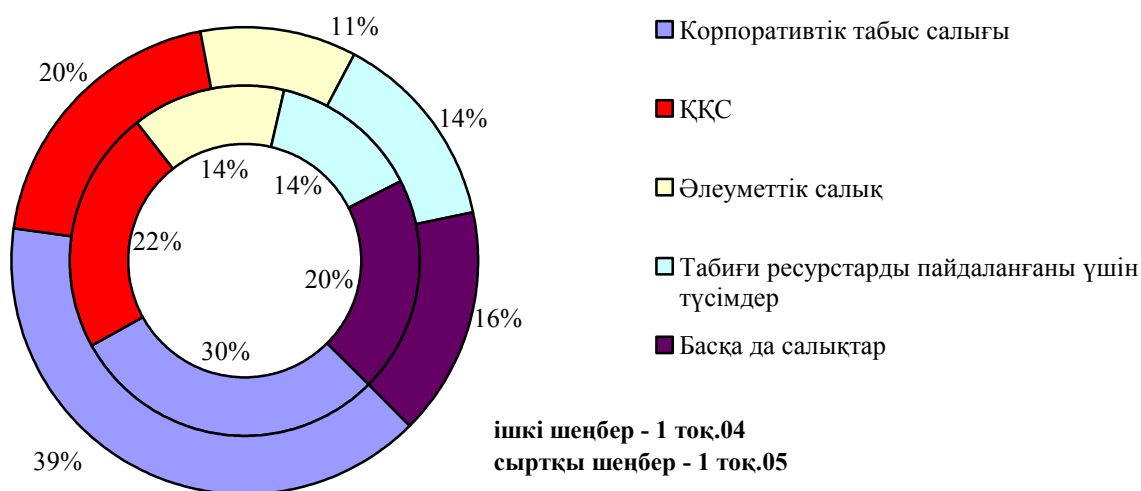
Бюджет Кодексімен бюджеттің кірістері мен шығындарынан, бюджеттік кредиттеу және қаржылық активтермен операциялардан тұратын бюджеттің жаңа құрылымы енгізілді. Кірістер мен шығындар арасындағы айырма операциялық сальдоны білдіреді. Бюджеттің тапшылығы (профициті) таза бюджеттік кредиттеуді алып тастағандағы операциялық сальдо мен қаржылық активтермен операциялар бойынша сальдоға тең. Бюджет тапшылығын қаржыландыру қарыз алу және бюджет қаражаттарының бос қалдықтары есебінен бюджет тапшылығын жабуды қамтамасыз етеді.

Одан әрі талдау мақсатында, 2004 жылғы мемлекеттік бюджеттің құрылымы 2005 жылдың құрылымына келтірілген.

2005 жылғы 1-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің кірістері 395,0 млн. теңгені құрады. Өткен жылдың осындай кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда кірістер 39,3% өсті. Мемлекеттік бюджет кірістерінің негізгі көлемі құрылымында неғұрлым ірі – корпоративтік табыс салығы, ҚҚС, әлеуметтік салық, табиғи ресурстарды пайдаланғаны үшін түсімдер болатын салық түсімдеріне (97,2%) тиесілі. 2004 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда корпоративтік табыс салығының үлесі едәуір өсті, ал салықтардың басқа түрлерінің үлесі төмендеді немесе өзгеріссіз қалды (5-график).

5-график

Мемлекеттік бюджеттің салық түсімдерінің құрылымы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

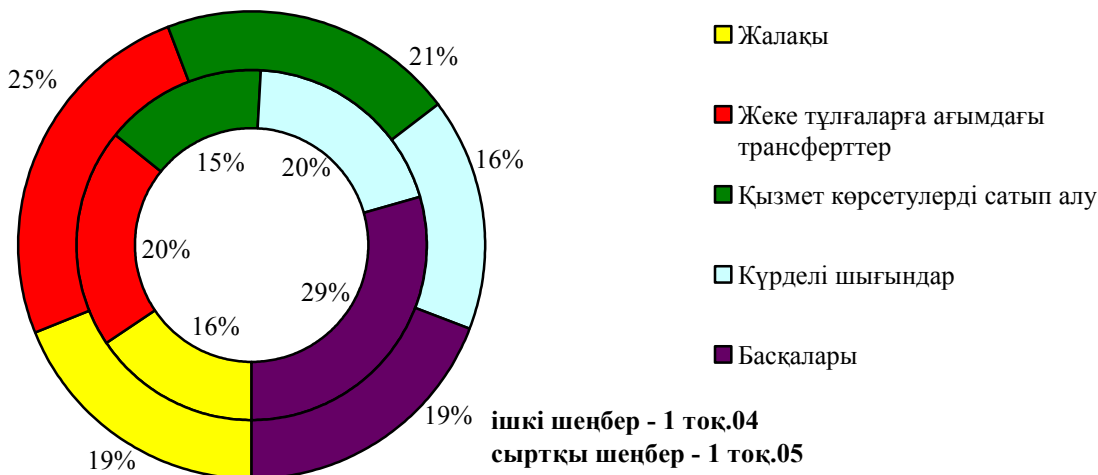
2005 жылғы 1-тоқсанда мемлекеттік бюджеттің шығындары 279,5 млрд. теңгеге қаржыландырылды. Өткен жылдың осындай кезеңінің көрсеткіштерімен салыстырғанда шығындар 21,5% көбейді. 2005 жылғы 1-тоқсандағы ағымдағы шығындар 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 15,5% өсті. Олардың құрылымындағы айтарлықтай үлесті қолма-қол нысанда төленетін бюджеттің шығыстары алады: жеке тұлғаларға ағымдағы трансферттер, жиынтық үлесі 2004

¹ Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің деректері бойынша

жылғы 1-тоқсандағы 36%-дан 2005 жылғы 1-тоқсанда 44%-ға дейін көбейген жалақы бойынша шығыстар. Күрделі шығындар 27,6% қысқарды (6-график).

6-график

Мемлекеттік бюджет шығындарының құрылымы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

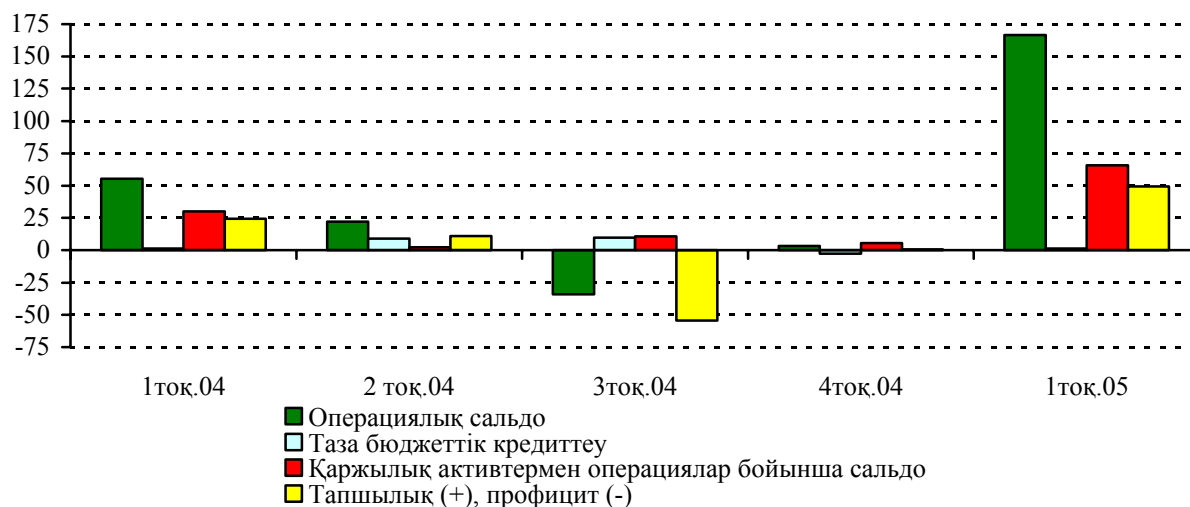
Мемлекеттік бюджеттің операциялық сальдосы 116,5 млрд. теңге көлемінде қалыптасты (2004 жылғы 1-тоқсанда – 55,3 млрд. теңге).

2005 жылғы 1-тоқсанда таза бюджеттік кредиттеу көлемі 2004 жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 12,4% көбейді. Бұл ретте кредиттерді беру және өтеу тиісінше 19,1% және 26,6% қысқарды. Қаржылық активтерді сатып алу мемлекеттік даму институттарын құруға және капиталдандыруды көбейтуге арналған шығыстардың өсуі есебінен 2,2 еседен астам өсті.

Нәтижесінде 2005 жылғы 1-тоқсанда мемлекеттік бюджет мөлшері 2004 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 2,0 есе көбейген 49,4 млн. теңге профицитпен қалыптасты (7-график).

7-график

2005 жылғы құрылым бойынша мемлекеттік бюджетті орындау, млрд. теңге

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

Біқтимал тапшылықты қаржыландыру көздері мынадай түрде қалыптасты: заемдардың түсуі – 57,1 млрд. теңге, оларды өтеу – 41,5 млрд. теңге, бюджет қаражаттары қалдықтарының қозғалысы – 65,1 млрд. теңге. Нәтижесінде Ұлттық Банктегі Үкіметтің шоттарында 2005 жылғы наурыздың соңында 148,1 млрд. теңге болды.

2005 жылғы 1-тоқсанда Үкіметтің ішкі борышы 23,7% көбейді және 285,8 млрд. теңгеге жетті, сыртқы борыш 5,4% қысқарып, 2,6 млрд. теңгеге дейін жетті.

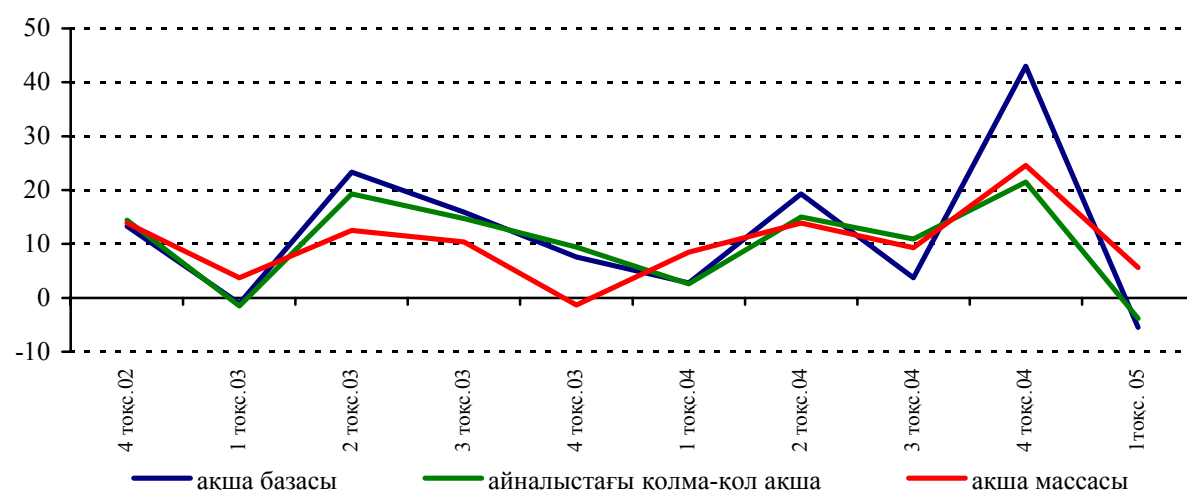
3. Ақша-кредит саясаты

а. Ақша ұсынысы

Соңғы үш жыл ішінде ақша агрегаттарының тәртібінде әр жылдың басында олардың өсу қарқынының маусымдық баяулауы байқалады және 2005 жыл одан ерекше емес. Әдетте, мұндай динамикаға негізгі үлес қаңтардың көрсеткіштеріне тиесілі, өйткені ақша агрегаттары негізінен ақпан және наурыз айларында өседі. Дегенмен, ақша массасының өсу қарқыны осы жылдың алғашқы үш айының қорытындысы бойынша оң маңызын сақтап отыр, ал ақша базасының динамикасы айналыстағы қолма-қол ақша динамикасына ілесе өзгеріп отыр (8-график).

8-график

Ақша агрегаттарының динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша базасы

2005 жылдың 1-тоқсанына тән ерекшеліктердің бірі ақша базасының маусымдық факторға байланысты 5,5% ықшамдалып, 546,1 млрд. теңгеге дейін жетуі болды.

Бюджет профицитінің елеулі мөлшері Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарындағы қалдықтардың өсуіне себін тигізді, ал бұл өз кезегінде Үкіметке таза талаптардың едәуір төмендеуіне себепші болды. Соңғыларының азаюы 2005 жылдың 1-тоқсанында Ұлттық Банктің таза ішкі активтерінің 16,0% төмендеуіне әкелді.

Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтеріне келсек, онда 2005 жылдың 1-тоқсанында олардың доллармен көрсетілген көлемі шамалы азайды. Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері ағымдағы бағаларында 0,1% төмендеп, 9267,3 млн. долл. дейін жетті. Қаржы министрлігінің сыртқы борышына қызмет көрсетудің және Ұлттық Қордың активтерін толықтыру мақсатында валюта сатудың орны Ұлттық Банктегі Үкімет шоттарына валюта түсуі арқылы толтырылды. Нәтижесінде таза халықаралық резервтер құрылымындағы таза валюталық қорлар іс жүзінде өзгерген жоқ, ал алтындағы активтер оның бағасының әлемдік нарықтарда 2,4% төмендеуінің нәтижесінде 1,2% төмендеді (2-кесте).

2-кесте

**Ақша базасы өзгерістерінің динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	1-тоқ.04	2-тоқ.04	3-тоқ.04	4-тоқ.04	1-тоқ.05
Ақша базасы	2,7	19,3	3,7	43,0	-5,5
Таза халықаралық резервтер	10,4	14,6	1,5	31,3	1,9
Таза ішкі активтер	-15,6	-12,1	2,2	-2,8	-16,0
Үкіметке таза талаптар	-48,8	-79,7	-5,6	47,0	-98,4
қаржылық ұйымдарға талаптар	-36,0	-17,9	5,2	-25,2	-3,3
қалған экономикаға талаптар	35,6	61,8	-9,7	18,1	-15,7
өзге де таза ішкі активтер	21,7	41,2	3,3	-4,1	1,9

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу

2005 жылғы 1-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің жиынтық активтері 8,6% өсіп 1428,1 млн. теңгеге дейін жетті. Жиынтық активтердің қалыпты өсуі осы кезеңге тән болғанына қарамастан, дегенмен бұл өткен тоқсандардағы сияқты екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтерінің ұлғаюына байланысты еді, сонымен қатар олардың таза сыртқы активтері қысқарды (3-кесте).

3-кесте

**Екінші деңгейдегі банктер бойынша монетарлық шолу
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	1-тоқ.04	2-тоқ.04	3-тоқ.04	4-тоқ.04	1-тоқ.05
Таза сыртқы активтер	-11,0	-25,1	-7,4	-17,4	-3,9
Ішкі активтер	7,9	13,9	10,2	18,1	7,3
Ұлттық Банкке талаптар	22,9	14,7	-3,9	75,8	0,1
Үкіметке таза талаптар	10,7	15,2	21,1	-21,5	11,2
экономикаға талаптар	6,5	13,3	12,7	11,6	9,1
өзге де таза ішкі активтер	-14,0	-12,3	-15,4	-8,7	-8,8
Пассивтер	6,9	10,2	11,3	18,4	8,6

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтерінің құрылымында Үкіметке қойылатын таза талаптардың өскенін атап өткен жөн. 2005 жылғы 1-тоқсанда Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі 57,0 млрд. теңге сомаға мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастырды. Нәтижесінде айналыстағы бағалы қағаздар көлемі жыл басындағымен салыстырғанда 2005 жылғы наурыз айының соңында 23,8% ұлғайып, 284,2 млрд. теңгеге дейін жетті, сөйтіп екінші деңгейдегі банктердің Үкіметке таза талаптарының 11,2% өсуіне себепші болды.

Сонымен бірге, банктердің экономиканы кредиттеуінің жоғары қарқыны сақталды. 2005 жылғы 1-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің экономика секторларына талаптары 9,1% өсті. Қорытындысында, екінші деңгейдегі банктердің ішкі активтері 7,3% ұлғайды.

2005 жылғы 1-тоқсанда екінші деңгейдегі банктердің таза сыртқы активтерінің құрылымында шет елге орналастырылатын депозиттердің және бағалы қағаздардың ұлғаюы есебінен резидент еместерге талаптар 25,0% өсті. Сонымен бірге резидент

еместердің Қазақстан банктерінің шоттарындағы депозиттерінің және ішкі қаржы секторына орналастырылған бағалы қағаздарының өсуіне байланысты резидент еместердің алдындағы міндеттемелер 16,4% өсті. Резидент еместер алдындағы міндеттемелердің абсолюттік мәндегі өсуінің резидент еместерге қойылатын талаптардан асып кетуі таза сыртқы активтердің 3,9% азаюына алып келді.

Ақша массасы

2005 жылғы 1-тоқсанда ақша массасы 5,6% өсіп, 1726,0 млрд. теңге болды, бұл өткен жылғы осындай кезеңнің көрсеткішінен (8,5%) төмен болды.

Қарастырылып отырған кезеңде ақша массасы ұлғаюының маңызды факторы экономиканың қаржылық емес секторын кредиттеу көлемінің өсе түсуі болып қалады. 2005 жылғы 1-тоқсанда депозиттік ұйымдардың экономикаға талаптарының өсуі өткен кезеңмен салыстырғанда 8,9% құрады. Нәтижесінде, Үкіметке таза талаптардың едәуір төмендегеніне қарамастан, қарастырылып отырған кезеңде депозиттік ұйымдардың ішкі активтері 9,6% өсті.

Ұлттық Банктің алтынвалюта активтерінің өсуіне байланысты қарастырылып отырған кезеңде депозиттік ұйымдардың таза сыртқы активтерінің 0,6% ұлғаюы да ақша массасының өсуіне себепші болды (4-кесте).

4-кесте

Ақша массасы өзгерістерінің динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

	1-тоқ.04	2-тоқ.04	3-тоқ.04	4-тоқ.04	1-тоқ.05
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3	24,6	5,6
Таза сыртқы активтер	10,1	8,0	-2,8	42,7	0,6
Ішкі активтер	7,2	18,9	20,0	12,0	9,6
Үкіметке таза талаптар	-22,8	-93,8	780,2	127,8	-107,6
экономикаға талаптар	6,6	13,4	12,7	11,6	8,9
басқа да таза ішкі активтер	-3,5	-1,1	-8,0	-15,0	-0,3

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Ақша массасының тоқсан сайынғы динамикасын салыстыру әр жылдың 1-тоқсанында оның өсу қарқынының баяулағанын көрсетеді. Бұл, ең алдымен, жыл басында экономикадағы іскерлік белсенділіктің маусымдық баяулау факторының әсеріне байланысты және нәтижесінде, депозиттік ұйымдардың экономикаға талаптарының өсу қарқыны басқа тоқсандармен салыстырғанда едәуір бір қалыпты болды.

Ақша массасының негізгі құрамдас бөліктерінің – айналыстағы қолма-қол ақшаның және резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің динамикасын талдау ақша массасының өсуі көрсетілген құрамдас бөліктердің соңғысымен қамтамасыз етілгенін куәландырады. Айналыстағы қолма-қол ақшаның көлемі 2005 жылғы 1-тоқсанда 3,8% төмендеді, ал депозиттік ұйымдардың депозиттері, керісінше, 8,4% өсті. Нәтижесінде 2005 жылғы 1-тоқсанда соңғыларының ақша массасы құрылымындағы үлесі 76,8% -дан 78,9%-ға дейін өсті (5-кесте).

Қарастырылып отырған кезеңде ақша базасының ықшамдалуы аясында ақша массасының кеңеюі ақша мультипликаторы мәнінің 2,83-тен 3,16-ға дейін ұлғаюына әкелді.

5-кесте

**Ақша массасы құрамдас бөліктерінің өзгеру динамикасы
(өткен кезеңге қарағанда %)**

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.	05 1-тоқ.
Ақша массасы	8,5	13,9	9,3	24,6	5,6
айналыстағы қолма-қол ақша	2,6	15,0	10,9	21,5	-3,8
резиденттердің депозиттері	10,4	13,5	8,8	25,5	8,4

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

– Айналыстағы қолма-қол ақша

Айналыстағы қолма-қол ақша 2005 жылғы 1-тоқсанда 364,8 млрд. теңгеге дейін 3,8% төмендеді. Банктердің қолма-қол ақшасының айналымы жөніндегі деректер олардың өсу қарқынын бәсеңдетуге әсер еткен факторларды анықтауға мүмкіндік жасайды (6-кесте).

6-кесте

Банктердің кассалары арқылы қолма-қол ақша беру мен түсімдер сальдосы

	04 4-тоқ.	05 1-тоқ.	04.4 -тоқ. салыстырғанда 05.1-тоқсанда
	млрд. теңге	млрд. теңге	%
Тауарлар, көрсетілген қызметтер және орындалған жұмыстар	-48,6	-67,6	-39,1
ақы төлеуге беру	229,8	169,0	-26,5
өткізуден түсімдер	278,4	236,6	-15,0
Жалақы (банкоматтардағы ақшаны есептегенде)	244,3	200,6	-17,9
Ауыл шаруашылығы өнімдері	25,9	9,8	-62,1
Шетел валютасымен операциялар	-90,2	-95,6	-5,9
банктердің валютаны өз айырбастау пункттерінің сатып алуына беруі	96,1	81,4	-15,3
банктердің айырбастау пункттерінің валюта сатудан түсімдері	186,4	177,0	-5,0
Жеке тұлғалардың салымдары	-21,5	-5,2	75,9
Зейнетақылар және жәрдемақылар	48,8	52,0	6,4
Өзге де баптар	-68,6	-90,1	-31,3
Қолма-қол ақша беру мен түсімдердің жиынтық сальдосы	90,0	3,9	-95,6

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2005 жылғы 1-тоқсанда 2004 жылғы 4-тоқсанмен салыстырғанда тауарлар, көрсетілген қызметтер және орындалған жұмыстар үшін ақы төлеуге банктердің кассаларынан қолма-қол ақшаны нетто-беру 39,1% төмендеді. Бұл ең алдымен барлық сату арналары бойынша бөлшек тауар айналымының маусымдық қысқаруына байланысты болды, ол 2005 жылғы 1-тоқсанда өткен тоқсанмен салыстырғанда 8,5% болды. Бөлшек тауар айналымының қысқаруы әдетте экономикадағы іскерлік

белсенділік бәсеңдеген кезде тән және экономиканың субъектілері тарапынан қолма-қол ақшаға сұраныстың азаюына әкеп соғады.

Ауыл шаруашылығы өнімдері үшін ақы төлеуге нетто-беру 62,1% төмендеді, бұл осы саладағы жұмыстардың маусымдық сипатымен түсіндіріледі.

2005 жылғы 1-тоқсандағы айналыстағы қолма-қол ақшаның өзгеруіне елеулі әсер еткен келесі фактор еңбекке ақы төлеу және банкоматтарды толықтыру үшін нетто-берудің төмендеуі болып табылады. 2004 жылғы 4-тоқсанмен салыстырғанда олардың көлемі 17,9% төменеді. Осындай динамика көп ретте бюджеттің жалақыға арналған шығыстарының көлемімен айқындалады, олар өз кезегінде жыл ішінде біркелкі бөлінбеген (жыл басындағы төмендеуі және жыл соңындағы едәуір өсуі).

– Резиденттердің депозиттері

2005 жылғы 1-тоқсанда резиденттердің депозиттері 1361,2 млрд. теңгеге жетіп, 8,4% өсті (7-кесте).

7-кесте

Резиденттер депозиттерінің өзгеру динамикасы (өткен кезеңге қарағанда %)

	04 1-тоқ.	04 2-тоқ.	04 3-тоқ.	04 4-тоқ.	05 1-тоқ.	үлес, % ¹
Резиденттердің депозиттері	10,4	13,5	8,8	25,5	8,4	100,0
Теңгедегі аударылатын депозиттер	14,2	16,2	9,5	18,2	7,1	23,5
халықтың	-1,5	16,6	4,9	22,8	-2,9	3,2
банктік емес заңды тұлғалардың	17,5	16,1	10,3	17,5	9,0	20,3
Теңгедегі басқа депозиттер	13,6	8,9	13,9	38,3	7,1	32,9
халықтың	28,5	12,9	12,5	32,7	8,8	16,9
банктік емес заңды тұлғалардың	1,2	4,7	15,4	44,6	5,4	15,9
Шетел валютасымен аударылатын депозиттер	25,6	22,1	-0,7	-32,0	74,2	8,9
халықтың	-4,6	23,9	-7,3	-2,1	0,6	1,1
банктік емес заңды тұлғалардың	33,1	21,8	0,5	-37,0	93,4	7,8
Шетел валютасындағы басқа депозиттер	1,8	13,1	7,3	36,7	0,6	34,8
халықтың	-5,5	3,8	-0,9	-9,6	5,5	13,2
банктік емес заңды тұлғалардың	18,8	30,2	19,2	93,3	-2,1	21,5

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Резиденттер депозиттерінің құрылымында аударылатын депозиттер бойынша (19,9%) және сол сияқты басқа депозиттер бойынша (3,8%) өсу байқалады. Бұл ретте экономиканың нақты секторын кредиттеудің негізгі көздерінің бірі болып табылатын басқа депозиттердің үлесі жоғары деңгейде сақталды және 2005 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша 67,6% болды.

Қарастырылып отырған кезеңде резиденттер депозиттерінің өсуіне негізгі үлесті (75% жуық) банктік емес заңды тұлғалардың депозиттері енгізді. Банктік емес заңды

¹ 2005 жылғы 1 сәуірге

тұлғалардың депозиттері құрылымына тән 2005 жылғы 1-тоқсандағы ерекшеліктер шетел валютасындағы депозиттердің өсу қарқынының бәсеңдеуі болып табылады. Бұл кәсіпорынның әлемдік валюталар бағамының едәуір өзгеру жағдайында валюталық тәуекелге ұшырамауға тырысуына байланысты болуы мүмкін.

2005 жылғы 1-тоқсанда өткен кезеңмен салыстырғанда халықтың басқа депозиттері 7,3% өсті, сол уақытта халықтың аударылатын депозиттері керісінше 2,0% қысқарды.

в. Ақша-кредит саясатының құралдары және операциялары

2005 жылғы 1-тоқсан екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігінің сақталуымен сипатталды. Екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі корреспонденттік теңгелік шоттарындағы қаңтар-наурыз айларындағы орташа күндік қалдықтары өткен тоқсанмен салыстырғанда 8,9% қысқарса да, 2004 жылғы 1-тоқсанмен салыстырғанда олар 87,0% ұлғайды.

Қазақстанның ішкі валюта нарығындағы ахуал сауда-саттық көлемінің қысқаруымен сипатталды.

Осы кезеңде Қаржы министрлігі меншікті мемлекеттік бағалы қағаздарды орналастыру көлемін біршама ұлғайтты. Оларды шығару 57,0 млрд. теңгеге жетті, бұл нарықтың осы сегментінің барлық тарихындағы ең жоғары тоқсандық деңгейлердің бірі болып табылады.

Қаржы нарығындағы осындай ахуал Ұлттық Банктің 2005 жылғы 1-тоқсандағы инфляцияны реттеу жөніндегі әсер ету шараларының сипатын айқындады.

Ұлттық Банктің ресми ставкалары

Қазақстан Республикасындағы инфляциялық процестердің төмендемеуі жағдайында Ұлттық Банк ресми ставкаларды көтерді.

2005 жылғы 1 ақпаннан бастап қайта қаржыландырудың ресми ставкасы 7,0%-дан 7,5%-ға дейін көтерілді.

Сонымен қатар Ақша-кредит саясатының 2005-2007 жылдарға арналған негізгі бағыттарына сәйкес ағымдағы жылдан бастап оны тоқсан сайын қайта қарау және белгілеу практикасы енгізілді.

2005 жылғы қаңтарда репо операциялары бойынша ресми ставка 4,25% болды, яғни өткен айдың деңгейінде сақталды. Бұл ретте оның рұқсат етілген ауытқу дәлізі +/-200 базистік тармақтан +/-175 базистік тармаққа дейін тарылды, бұл шын мәнінде ставканың төменгі шегінің 2,25%-дан 2,5%-ға дейін артқанын білдіреді. 2005 жылғы 1 ақпаннан бастап репо ставкасы рұқсат етілген ауытқу дәлізі +/-175 базистік тармақта сақталған жағдайда 4,50% дейін көтерілді.

“Овернайт” заемдары бойынша ресми ставка 2005 жылғы 1-тоқсан ішінде 8,5% деңгейінде өзгеріссіз қалды.

Ең аз резервтік талаптардың нормативі

Ең аз резервтік талаптардың нормативі 2005 жылғы 1-тоқсанда өзгерген жоқ және банктің өтеу мерзімі ішінара немесе толық ағымдағы және кейінгі айлар ішінде басталатын міндеттемелерінің 6%-ы болды.

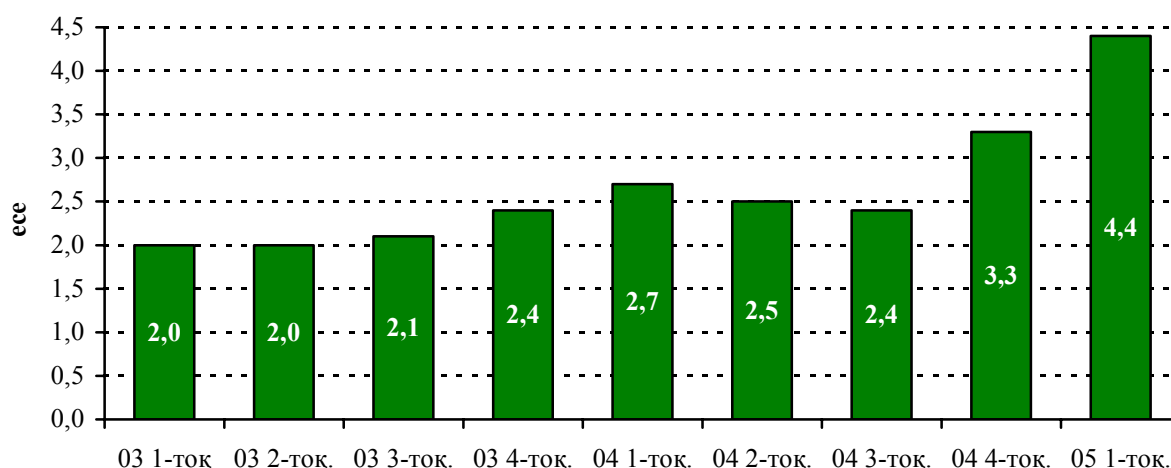
Бірінші тәсілмен¹, ең аз резервтік талаптарды орындайтын банктердің саны 2005 жылғы 1-тоқсанның соңында 34 болды.

¹ Банктің ақшасын резервтік активтерге орналастыру.

Екінші деңгейдегі банктердің жоғары өтімділігі артық шыққан резервтердің едәуір көлемінің болуын қамтамасыз етті. 2004 жылғы 4-тоқсанда асып түсу 3,3 есе болған кезде орташа алғанда 2005 жылғы 1-тоқсанда резервтік активтер резервтеудің қажетті көлемінен 4,4 есе асып түсті (9-график).

9-график

Резервтік активтер деңгейінің ең аз резервтік талаптардың көлемінен асып түсуі

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі

Екінші тәсілмен¹ ең аз резервтік талаптарды орындайтын банктердің міндеттемелерінің көлемі шамалы мөлшерде болды (олардың үлесі 2004 жылғы желтоқсанның соңында бірінші тәсілмен ең аз резервтік талаптарды орындайтын банктердің депозиттік міндеттемелерінің 0,03%-нан аз болды) және тиісінше банк жүйесінің өтімділігіне ешқандай әсерін тигізбеді.

Қысқа мерзімді ноталар шығару

2005 жылғы қаңтар-наурыз айларында Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру 207,7 млрд. теңге болды, бұл ноталарды шығарудың ең жоғары көлемі болып табылады. Өткен тоқсанмен салыстырғанда ноталарды орналастыру 4,0% ұлғайды (10-график).

Ағымдағы жылдың 1-тоқсанында ноталар кірістілігінің төмендеу үрдісі жалғасты. Тоқсанның қорытындысы бойынша орташа алынған тиімді кірістілік 2,72% деңгейінде қалыптасты, ал 2004 жылғы 4-тоқсанда ол 3,50% болды.

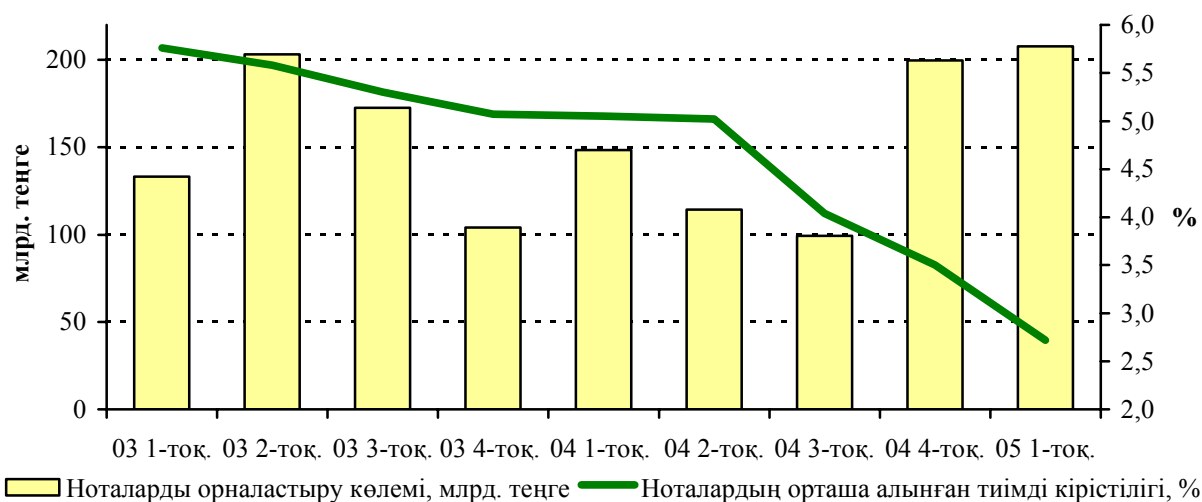
Тұтастай алғанда 2005 жылғы 1-тоқсанда айналыстағы қысқа мерзімді ноталардың көлемі 3,2% қысқарды және 2005 жылғы наурыз айында 383,6 млрд. теңге болды.

Соңғы үш тоқсан бойы эмиссияланған қысқа мерзімді ноталар мерзімдерінің біршама қысқаруы байқалды. Шығарылған ноталардың орта мерзімі 2005 жылғы 1 тоқсанда 47 күн болды, 2004 жылғы 2 тоқсанда ол 310 астам күнге тең болды. Соның салдарынан айналыстағы қысқа мерзімді ноталардың дюрациясы төмендеді (11-график).

¹ Банктің ақшасын Ұлттық Банкке депозитке салу

10-график

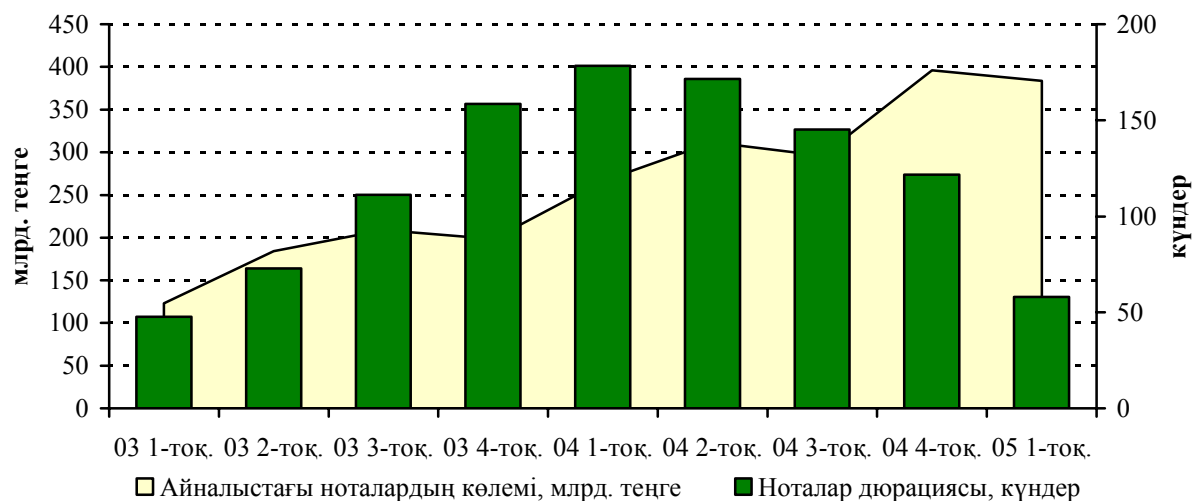
Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарын орналастыру және олар бойынша орташа алынған кірістілік (кезең ішінде)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

11-график

Айналыстағы қысқа мерзімді ноталар (кезең соңында)

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Репо және кері репо операциялары

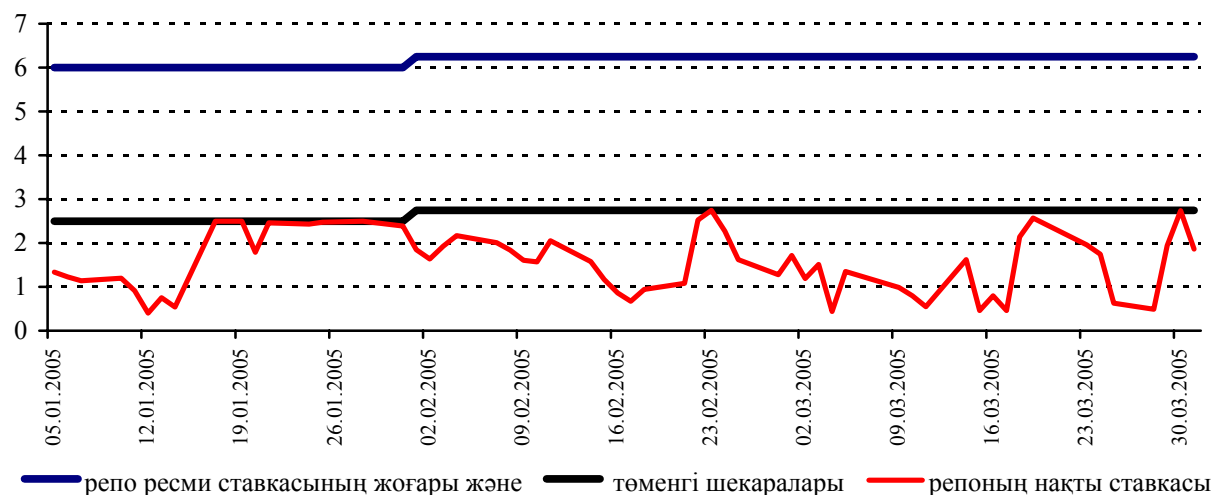
Ұлттық Банк жүргізген репо операцияларының көлемі 2005 жылғы 1-тоқсанда 224,8 млрд. тенге болды, бұл 2004 жылғы 4-тоқсандағы көлемнен 2,5% аз. Себептердің бірі Ұлттық Банктің портфеліндегі мемлекеттік бағалы қағаздар көлемінің 4,6% қысқаруы болды.

Ұлттық Банктің репо операциялары бойынша орташа алынған ставка өткен тоқсандағы 1,24% салыстырғанда 2005 жылғы 1-тоқсанда 1,55% көтерілді. Барлық операциялар “овернайт” мерзімімен жүргізілді, яғни келесі жұмыс күні өтеумен.

Ұлттық Банктің осы операцияларының тиімділігі қысқа мерзімді нарықтық ставкаларды реттеу үшін төмен болып қалуда. Ұлттық Банк банкаралық репо нарығының операциялар көлемінің 30% аз ие бола отырып, осы нарықта шамалы рөл атқарады. Салдарынан Ұлттық Банк репоның ресми ставкасы дәлізінің шеңберінде жүргізілген репо операциялары бойынша орташа алынған ставканы ұстап тұра алмайды (12-график).

12-график

Ұлттық Банктің операциялары бойынша орташа алынған репо ставкасының динамикасы, %

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Депозиттерді тарту

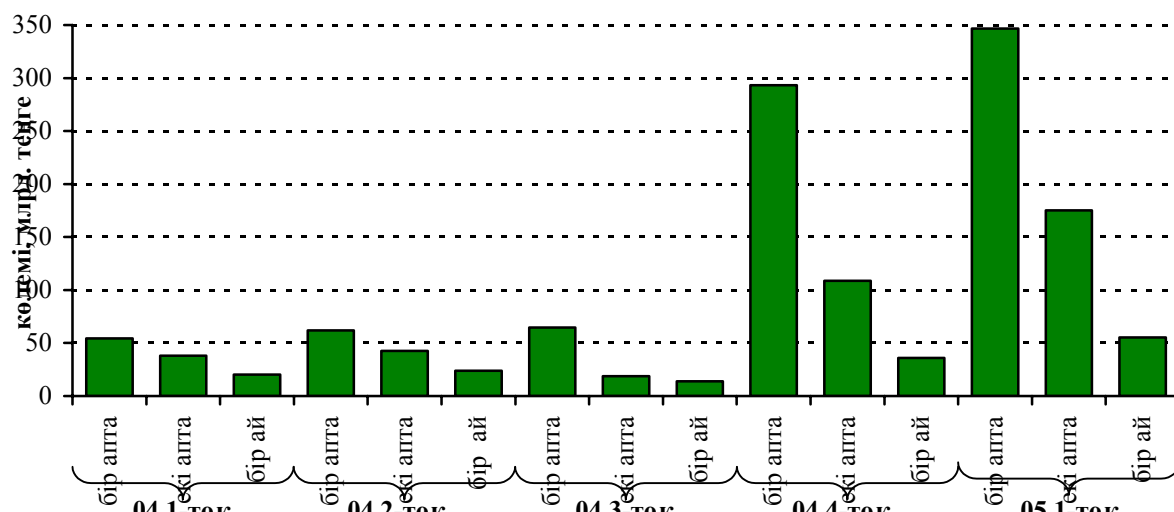
2005 жылғы 1-тоқсанда Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерден 577,3 млрд. теңгеге теңгедегі депозиттерді тартты, бұл 2004 жылғы 4-тоқсандағыдан 29,8% көп. Ұлттық Банк тартатын депозиттердің мерзімдері 1 жылға жететініне қарамастан, олардың нақты мерзімдері 1 айдан аспайды. 2005 жылғы 1-тоқсанда тартылған депозиттердің мерзімділігі бір, екі аптаны және бір айды құрады (13-график).

Үлесіне 2005 жылғы 1-тоқсанда тартылған депозиттердің барлық көлемінің 60,1% келген бір апталық депозиттер неғұрлым танымал болып қалды. Олардың көлемі 2004 жылғы 4-тоқсанмен салыстырғанда 14,9% ұлғайды. Екі апталық және бір айлық депозиттерді тарту көлемі 60,3% және 51,6% өсті, олардың Ұлттық Банк тартқан депозиттердің құрылымындағы үлесі тиісінше 30,3% және 9,7% болды.

Тартылған депозиттер бойынша кірістілік 2005 жылғы 1-тоқсанда шын мәнінде өзгерген жоқ және 2,24% болды (2004 жылғы 4-тоқсанда – 2,26%). Бұл ретте бір апта мерзімі бар депозиттердің кірістілігі 2004 жылғы 4-тоқсандағы 2,15%-дан 2005 жылғы 1-тоқсанда 2,09%-ға дейін, екі апта мерзімі бар депозиттердің кірістілігі 2,27%-дан 2,26%-ға дейін, бір айлық депозиттер бойынша 2,46%-дан 2,41%-ға дейін төмендеді.

13-график

Ұлттық Банкте орналастырылған депозиттердің көлемі: көлемі және мерзімдері

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Заемдар беру

2005 жылғы 1-тоқсанда Ұлттық Банк заемдар беру бойынша операциялар жүргізген жоқ.

Валюталық бағам

2005 жылғы 1-тоқсанда АҚШ долларының теңгеге қарағанда номиналдық нығаюы байқалды: тоқсанның қорытындысы бойынша американдық валютаның бағамы 2,0% – бір АҚШ доллары/130,00 теңгеден бір АҚШ доллары/132,55 теңгеге дейін өсті. АҚШ долларының бағамы динамикасының теңгеге бағыты әлемдік валюталық нарықтың бұл ретте американдық валютаның неғұрлым едәуір нығаюымен сипатталған конъюнктурасына сәйкес келді: 1-тоқсанда АҚШ долларының еуроға бағамы 4,8% өсті.

Теңгенің орташа алынған айырбас бағамы 2005 жылғы 1-тоқсанда бір АҚШ доллары үшін 130,37 теңге болды. Тоқсан ішінде теңге АҚШ долларына қатысты 1 доллар үшін 129,83 теңге – 132,59 теңге аралығында өзгерді (14-график).

Қаңтарда теңгенің АҚШ долларына бағамының өзгеру ауқымы аз болды, ол бір айда тек 0,01% нығайды.

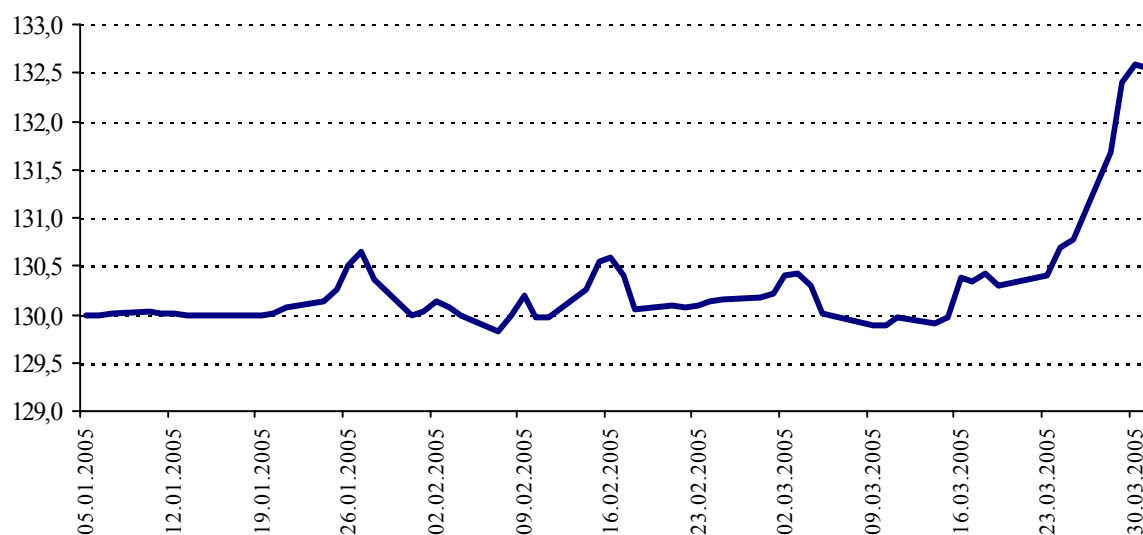
Ақпан айында ішкі валюталық нарықта өсудің немесе құлдыраудың анық көрсетілген үрдісі болмаған кезде теңгенің АҚШ долларына бағамының әр түрлі бағыттағы ауытқуы байқалды. Бір айда теңге АҚШ долларына қатысты 0,15% құнсызданды.

Наурыз айының бірінші жартысында жұмыссыздық деңгейі және АҚШ-ндағы жаңа жұмыс орындарының болжамдық деңгейден төмен саны туралы деректерді жариялау, Азиялық орталық банктердің өкілдерінің алтынвалюта резервтерінің құрылымын қайта қарау туралы мәлімдеуі, сондай-ақ Еуропаның жекелеген елдерінің мемлекеттік ірі облигациялық заемдарын орналастыруына байланысты еуроға сұраныстың ұлғаюы АҚШ долларының әлемдік негізгі валюталарға бағамының төмендеуіне алып келді. Осыған байланысты теңгенің американдық валютаға бағамы біршама өсті. Дегенмен наурыз айының екінші жартысында Федералдық резерв жүйесінің қайта қаржыландырудың базалық ставкасын қайта қарауы қарсаңында АҚШ

долларының әлемдік валюта нарығында нығаюы басталды, ал ол 22- наурызда 25 базистік тармаққа 2,75% дейін көтерілгеннен кейін АҚШ доллары бағамының өсу қарқыны жеделдеді. Американдық валютаның теңгеге бағамының ішкі валюта нарығындағы динамикасы әлемдік нарықта қалыптасқан үрдіске сәйкес келді. Наурыз айында теңге АҚШ долларына қатысты 1,8% құнсызданды.

14-график

Теңгенің АҚШ долларына қатысты номиналдық айырбас бағамының динамикасы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Теңгенің Қазақстан нарығындағы Еуропа валютасына қатысты динамикасына халықаралық қаржы нарығындағы бірыңғай Еуропа валютасының жағдайы, сондай-ақ теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамының тұрақтануы әсер етті. 2005 жылғы 1-тоқсанда теңгенің еуроға қатысты ресми бағамы 2,9% нығайды және кезең соңында бір еуро үшін 177,97 теңге болды.

Ресей рублінің теңгеге қатысты бағамының динамикасы негізінен Ресейдің Орталық Банкінің Ресей рублінің АҚШ долларына айырбас бағамына қатысты саясатымен анықталды. Осылайша, 2005 жылғы 1-тоқсанда теңгенің Ресей рубліне қатысты ресми бағамы 2,1% құнсызданды (15-график).

2005 жылғы 1-тоқсанда Қазақстан Қор Биржасында долларлық позициядағы биржалық сауда-саттық көлемі 1,9 млрд. АҚШ доллары болды, бұл 2004 жылдың осындай кезеңіндегі деңгейден 15,4% көп (16-график).

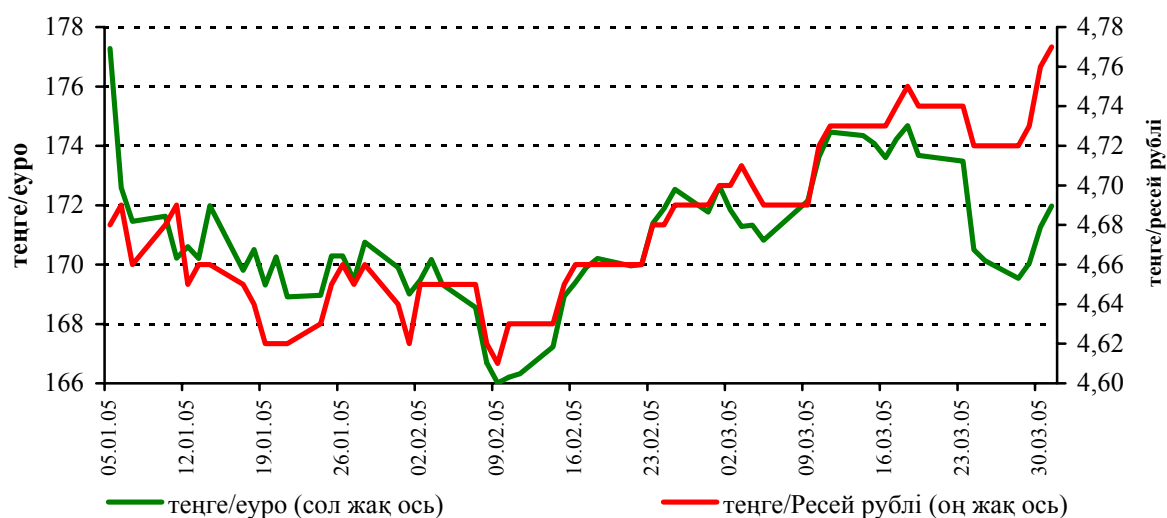
Биржадан тыс валюталық нарықтағы операциялардың көлемі 2005 жылғы 1-тоқсанда өткен жылдың осындай кезеңімен салыстырғанда 53,7% ұлғайды және 2,8 млрд. АҚШ доллары болды. Операциялардың ең аз көлемі қаңтар айында, ең көп көлемі наурыз айында байқалды (8-кесте).

2005 жылғы 1-тоқсанда Ұлттық Банк валюта нарығындағы өзінің қатысуын барынша қысқартты және шетел валютасының нетто-сатушысы болды. Ұлттық Банктің қатысу коэффициенті 1,2% жуық болды.

Теңгенің нақты тиімді айырбас бағамының (НТАБ) индексі 2005 жылғы 1-тоқсанның қорытындысы бойынша 2004 жылғы желтоқсан айымен салыстырғанда өзгерген жоқ. Теңгенің нақты нығаюы АҚШ долларына қатысты 0,5%, еуроға қатысты 2,5% болды. Теңге Ресей рубліне қатысты нақты көрсетуде 4,4% құнсызданды. (17-график).

15-график

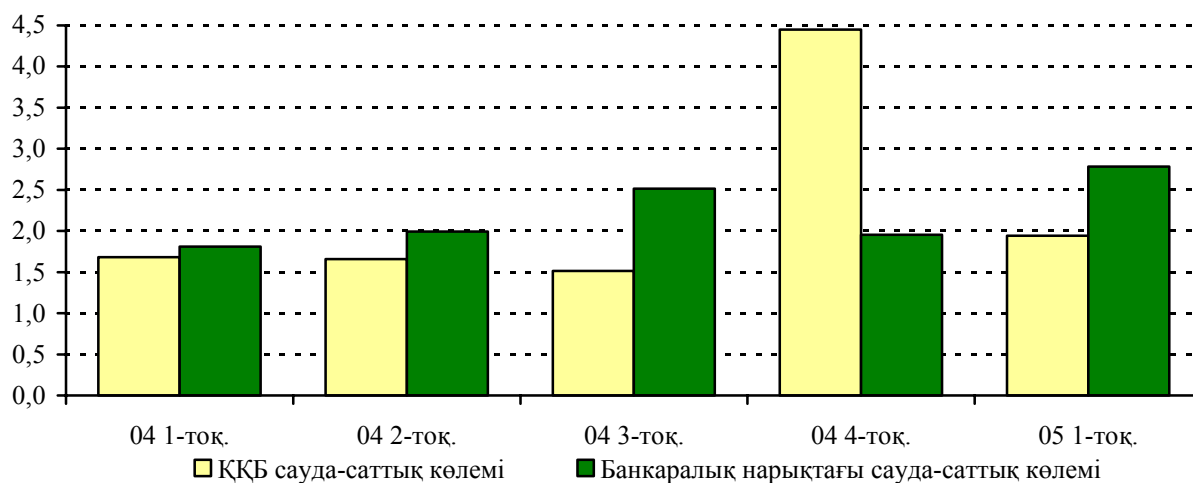
Теңгенің еуроға және Ресей рубліне ресми бағамының динамикасы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

16-график

Ішкі валюталық нарықтағы сауда-саттық көлемі, млрд. АҚШ долл.

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

8-кесте

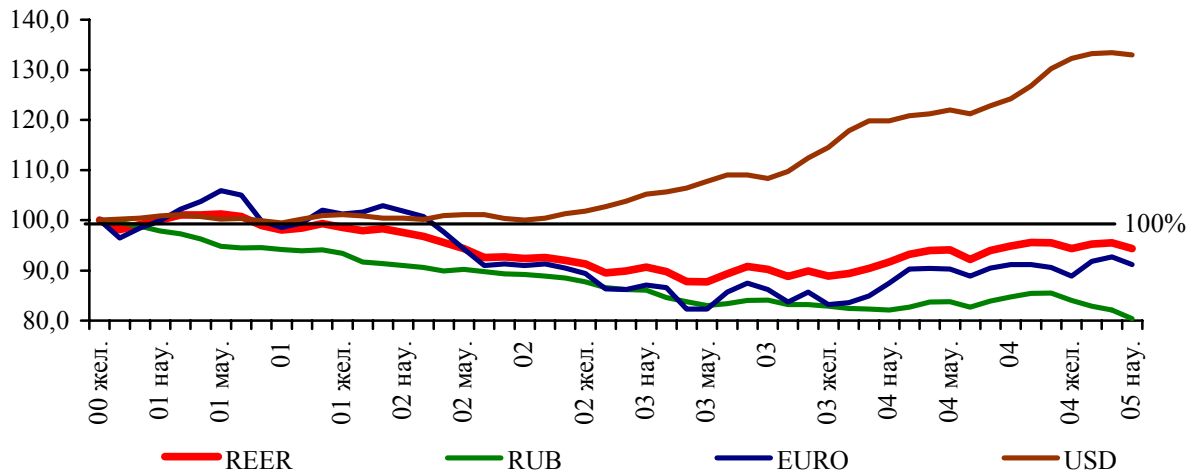
Ішкі валюталық нарықтағы сауда-саттық көлемі, млн. АҚШ доллары

	05 қаң.	05 ақп.	05 нау.
ҚҚБ-ғы сауда-саттық көлемі	557,6	614,0	770,4
Банкаралық нарықтағы сауда-саттық көлемі	569,5	1 036,6	1 176,8

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

17-график

**Нақты айырбас бағамдарының индексі, %
(2000 ж. желтоқсан =100%)**

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

Вексельдерді қайта есепке алу

Қарастырылып отырған кезеңде қайта есепке алуға 2,0 млрд. теңге сомаға 55 вексель қабылданды. 2005 жылғы 1 сәуірде Ұлттық Банктің портфелінде 1,8 млрд. теңге сомаға вексельдер болды.

Ұлттық Банктің 2005 жылғы 1-тоқсанда жүргізген вексельдерді қайта есепке алу бойынша операцияларының көлемі шамалы болғандықтан, олар екінші деңгейдегі банктердің өтімділігіне ықпалын тигізген жоқ.

4. Инфляция болжамы

а. 2005 жылғы 1-тоқсанға инфляция болжамын бағалау

Инфляцияның 2005 жылғы 1-тоқсанда қалыптасқан нақты деңгейі (1,9%) осы кезеңдегі болжамнан (1,5-1,7%) асып түсті, бұл жекелеген факторлардың әсерін толық бағаламауға байланысты болды.

Қаңтар-ақпан айларында ауытқудың жиынтығы 0,1% болғанда инфляция болжамының нақты деңгейден негізгі ауытқуы наурыз айында 0,2% болды. Егер қаңтар және ақпан айларында халыққа ақылы қызмет көрсету тарифтерінің өсуі толық бағаланбаған болса, наурыз айында қызмет көрсетулер және сол сияқты азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлар толық бағаланбады.

Халыққа ақылы қызмет көрсету тарифтері күтпеген жерден жоғары өсімді көрсетті. Осы тарифтердің көтерілуі қаңтар айында ғана емес (әдетте осы ұлғаю тоқсанның бірінші айына келеді), сонымен қатар аз қарқынмен болса да ақпан және наурыз айларында да болды.

Инфляцияның артуына қайтадан “витаминдік” құрам елеулі ықпал етті. Көкөніс өнімінің бағасы күтілгеннен гөрі біршама көтерілді.

2005 жылғы наурыз айында бағалардың көтерілуіне Президенттің Қазақстан халқына Жолдауының белгілі бір ықпалы болуы мүмкін, оған сәйкес зейнетақының, жәрдемақының, бюджеттік қызметкерлер мен мемлекеттік қызметшілер жалақысының едәуір өсуі болжануда. Осы ұлғаю ағымдағы жылдың екінші жартысында болатынына қарамастан бағалар сату орындарында әлден көтерілуі басталды. Бұл әсіресе күнделікті сұраныс тауарларында (тамақ өнімдері, киім, аяқ киім және т.б.) көрінеді.

Инфляция жылдық көрсетуде 2005 жылғы наурыз айының соңында да болжанғанға (6,7%) қарағанда неғұрлым жоғары (7,1%) деңгейде болды.

б. 2005 жылға инфляция болжамы

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясатының 2005-2007 жылдарға арналған негізгі бағыттарында 2005 жылға арналған инфляция болжамы 4,9-6,5% шегінде болды.

Дегенмен бюджет шығыстарының біршама өсуі жағдайында, әсіресе Президенттің Қазақстан халқына Жолдауына сәйкес әлеуметтік бағдарламалар бойынша, инфляция бойынша болжанатын шеңберлерді нақтылауға әкеп соқты. Ұлттық Банктің орташа жылдық инфляцияны 5,2-6,9% шегінде ұстап тұру жағдайында болатыны күтілуде. (18-график). Бұл ретте оның деңгейі дәліздің жоғарғы шекарасына жақын болжанады.

Тұтастай алғанда 2005 жылы инфляция динамикасын жоғары экономикалық өсу, шетел валютасының едәуір ағыны, халықтың сатып алу мүмкіндігі айқындайды. Сонымен қатар шығарушы кәсіпорындар бағаларының 2004 жылғы жоғары өсуі 2005 жылы тұтыну бағалары өсуінің айқындаушы факторы болуы мүмкін.

Ұлттық Банк өзінің ресми ставкаларының үнемі өзгеруі арқылы ақша нарығының ставкасына әсер ету жөнінде шаралар қабылдайды. Ұлттық Банк бұл ретте “бірыңғай” ставканы енгізу пайдасына қазіргі уақыттағы ресми ставкалардың “көптігінен” айналып өтуге ниетті. Бұл үшін ақша-кредит саясатының жекелеген операцияларын мерзімдері және ставкалары бойынша бірегейлендіру мүмкіндігі қарастырылады. Негізінен бұл депозиттік және кредиттік операцияларға, қысқа мерзімді ноталарды шығаруға, тіке және кері репо операцияларын жүргізуге қатысты.

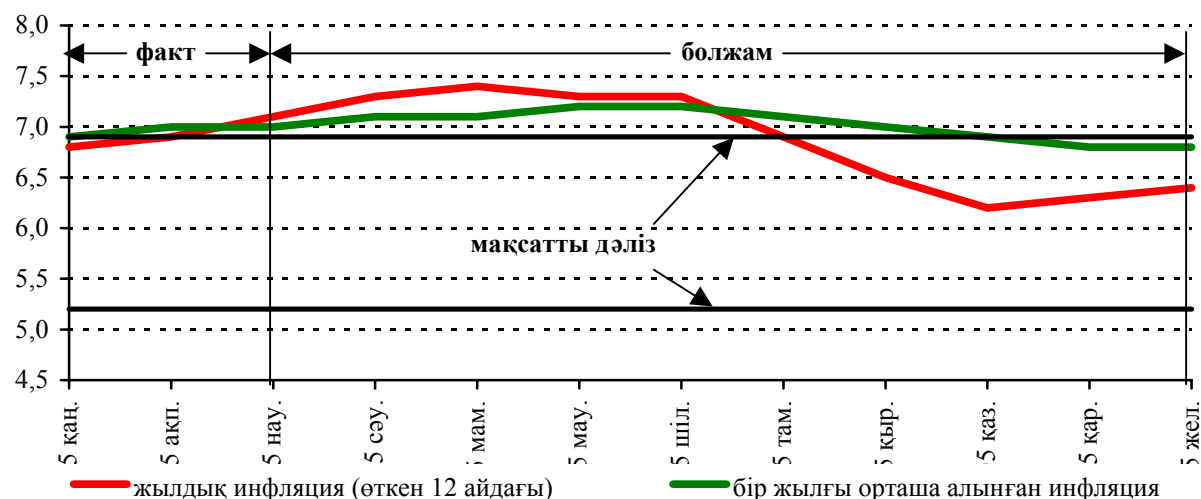
Бұл Ұлттық Банктің берілген дәліздегі тиісті мерзімдері бар қысқа мерзімді пайыздық ставкаларды ұстап тұратынын білдіреді. Оның төменгі шекарасы Ұлттық Банктің қаражат тарту ставкасы, ал жоғарғы шекарасы қаражатты орналастыру жөніндегі ставка болады.

Артық шыққан өтімділікті реттеудің басты құралы банктердің Ұлттық Банктегі депозиттері болады. Қысқа мерзімді өтімділікке әсер ету үшін қысқа мерзімді ноталардың айналыс мерзімдері қысқартылады. Бүгінгі күні олар 28 күнді құрайды. Неғұрлым ұзақ мерзімді өтімділікті реттеу ең аз резервтік талаптардың көмегімен жүзеге асырылады.

Ұлттық Банктің бағаларды тұрақтандыруды қамтамасыз ету жөніндегі шараларынан басқа, Үкімет өз тарапынан сондай-ақ халықтың кірістері ұлғайған жағдайда бағалардың өсуіне жол бермеу жөнінде қажетті қадамдар жасайды. Атап айтқанда Үкіметтің “Тұтыну рыногындағы бағаны тұрақтандыру жөніндегі кейбір шаралар туралы” 2005 жылғы 5 мамырдағы № 430 қаулысы қабылданды, онда нарықтың бәсекелестігін арттыру, монополияны шектеу жөніндегі іс-қимылдар айқындалды, сондай-ақ әкелінетін бірқатар азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарларға кедендік баж салығының ставкаларын төмендету көзделді.

18-график

2005 жылғы инфляция фактісі және болжамы

Негіздеме: Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

2005 жылғы 2-тоқсанға инфляция болжамы

2-тоқсанда инфляциялық процестердің бәсеңдеуі күтіледі. Бұл көбінесе тұтыну бағаларының динамикасындағы маусымдылықпен түсіндіріледі. Өткен жылдардың тәжірибесі көрсетіп отырғандай 2-тоқсан, әдетте өткен екі тоқсанға қарағанда бағалардың барынша аз өсуін көрсетеді.

Баға тұрақтылығының нақты қаупі жанар-жағар май материалдары бағасының өсуі болуы мүмкін. Осы өсу өзінің қарқыны бойынша да, басталу сәті бойынша да, ұзақтығы бойынша да мүлдем болжанбайды.

Салық-бюджет саясатын, әдетте, 2-тоқсанда қаражатты жұмсау тұрғысынан алғанда қалыпты деп сипаттауға болады. Ағымдағы жылы да елеулі өзгерістерді күтпеген жөн. Бюджет шығыстарының Президенттің Қазақстан халқына Жолдауына сәйкес ұлғаюы екінші жартыжылдықтан басталады.

2005 жылғы 2-тоқсанда тұтыну бағаларының өсуіне ықпал етуі мүмкін факторлар арасындағы негізгілер ретінде екінші деңгейдегі банктердің одан әрі белсенді кредит саясатын, сондай-ақ шетел валютасының ағынын және оны реттеу мүмкіндігін атауға болады.

2005 жылғы 2-тоқсанның қорытындысы бойынша инфляцияның 0,9-1,0% болатыны күтілуде, бұл маусым айының аяғындағы жылдық көрсетуде 7,3% сәйкес келеді.

2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамы

Өткен жылдар көрсетіп отырғандай, 3-тоқсан, әдетте жыл бойы инфляцияның ең төмен деңгейімен сипатталады, бұл көбінесе маусымдық факторға байланысты. Осы кезеңдегі тұтыну нарығындағы ахуал Қазақстанда және сол сияқты көршілес мемлекеттерде көбінесе астық түсімімен айқындалады.

Инфляция деңгейіне сондай-ақ 2005 жылғы шілдеден бастап бюджеттің әлеуметтік шығыстарының ұлғаюы ықпал ететін болады.

3-тоқсаннан бастап Ұлттық Банктің 2004 жылғы 4-тоқсанда – 2005 жылғы 1-тоқсанда қабылданған ресми ставкалары көтерілуінен инфляцияның төмендеуіне әсері күтіледі.

2005 жылғы 3-тоқсанға инфляция болжамы 0,6-0,8% болады. Бұл жылдық көрсетуде 6,4-6,6% немесе орташа жылдық көрсетуде 7,0-7,1% сәйкес келеді.

2005 жылғы 2-тоқсанда орташа жылдық инфляция 1-тоқсандағы сияқты болжанған шеңберден “шығып кететіні” ықтимал. Дегенмен инфляция одан әрі, біздің бағалауымыз бойынша төмендейді, бұл 2005 жылдың қорытындысы бойынша оны мақсатты дәлізде ұстап тұруға мүмкіндік жасайды.